

<https://doi.org/10.36818/1562-0905-2019-3-4>

УДК 314.7:332.112(477.8)

JEL C18, I20, O15

Л. К. Семів

Методичний підхід до оцінювання середовища освітньої міграції населення Карпатського регіону

Обгрунтовано роль і значення середовища освітньої міграції в активізації міграційних переміщень населення. Визначено його головні складові, окреслено їхні особливості. Запропоновано індикатори (показники) та визначено умови формування середовища освітньої міграції населення. Оцінено рівень сформованості середовища освітньої міграції в областях Карпатського регіону. Доведено, що «свобода руху знань» мотивує студентську молодь, викладачів і дослідників поєднувати освітню та дослідницьку діяльність з майбутнім працевлаштуванням за кордоном. Представлено процеси освітньої міграції у формі здобуття транскордонної освіти та академічної мобільності. Визначено поняття середовища освітньої міграції та охарактеризовано п'ять основних компонентів його формування. Наведено перелік показників, які розробляє українська статистика, для кількісного представлення кожної складової середовища освітньої міграції. На основі методу багатовимірного (кластерного) аналізу розраховано регіональний індекс формування середовища освітньої міграції. Використання цього методу дає можливість перейти від оцінки середовища освітньої міграції за 28 показниками до побудови одного синтетичного показника. Отримані результати інтерпретовані за укрупненими групами показників та інтегральним показником. Застосування методичного підходу дозволяє бачити місце регіону за важливими параметрами розвитку середовища освітньої міграції населення, оцінити привабливість, можливості та загрози формування цього середовища в регіональному вимірі.

Ключові слова: міграція, освітня міграція, середовище, показники, інтегральний індекс, регіон, Карпатський регіон.

Постановка проблеми. Сучасному етапу глобалізації, європеїзації соціально-економічних процесів та явищ притаманне таке масове потужне соціокультурне явище, як освітня міграція – інтелектуальна за змістом форма активних міграційних переміщень населення. Втілення в Європейському Союзі ідеї «свободи руху знань» відкриває кордони між історично різними освітніми системами, посилює академічний рух студентів, викладачів, науковців, дослідників. Для студентів європейських країн сьогодні є нормою додатково навчатися в інших іноземних закладах вищої освіти (ЗВО) у процесі отримання університетської освіти. Щороку в Україні зростає потік освітніх міграцій за кордон у межах різноманітних академічних обмінів і програм, а також всередині країни між різними ЗВО. При цьому як європейська, так і українська молодь збільшує пропозицію робочої сили на місцевих ринках праці.

Для визначення особливостей окреслених процесів вітчизняні та зарубіжні науковці, практики використовують поняття «навчальна міграція», «студентська мобільність», «студентська міграція» («student migration»), «довготермінова студентська імміграція» (стосується мігрантів, які прибувають до країни для формального навчання на 12 місяців або довше) [1]. Оскільки аспекти студентської мобільності (студенти складають найбільшу групу в освітній міграції з України разом з учнями, докторантами, навчально-педагогічними працівниками, дослідниками) поєднуються з вирішенням проблем їхнього працевлаштування в закордонного роботодавця, тому як основний термін вибрано поняття «освітня міграція».

Аспект працевлаштування студентів за кордоном розкриває директива Європейського парламенту (2016 р.), якою передбачається створити в європейських

© Л. К. Семів, 2019.

країнах (крім Данії, Ірландії та Великої Британії) більш привабливі умови для іноземних студентів з третіх країн, які закінчили навчання в місцевих університетах. Цим особам упродовж принаймні ще дев'яти місяців після випуску дозволено знаходитися у країні для пошуку роботи або ж само зайнятості [2]. Тож офіційно визначено, що освітній мігрант має можливість бути працелаштованим після завершення навчання чи дослідницької діяльності за кордоном.

Аналіз останніх досліджень. Останніми роками процеси академічної мобільності та освітньої міграції (їхні особливості та міждержавні відмінності) перебувають у полі зору міжнародних та українських інституцій. На міжнародному рівні варто згадати про розробки Інституту статистики ЮНЕСКО, Європейського парламенту. В Україні проводять відповідну роботу Міністерство освіти і науки України, незалежний, позапартійний, некомерційний аналітичний центр CEDOS, Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка», інформаційні сайти різних освітніх агентств. Серед українських науковців і практиків про різні аспекти проблематики освітньої міграції в системі вищої освіти писали П. Безуглий, О. Гринькевич, Л. Жураковська, Т. Нагорняк, Є. Стадний, О. Слободян, Г. Смалійчук, В. Черба, А. Шевчук та ін. На фоні великої кількості досліджень проблематики освітньої міграції все ж недостатньо уваги приділяється формуванню її середовища в різних країнах, в Україні та її регіонах.

Мета статті – на основі запропонованого методичного підходу оцінити рівень сформованості середовища освітньої міграції в областях Карпатського регіону; визначити головні складові середовища освітньої міграції та відповідне їм статистичне забезпечення; обґрунтувати доцільність розрахунку регіонального індексу формування освітньої міграції (РІФСОМ); інтерпретувати отримані результати за укрупненими групами показників та інтегральним показником формування середовища освітньої міграції.

Основні результати дослідження. Процеси освітньої міграції, як правило, здійснюються у формі здобуття транскордонної освіти та академічної мобільності як основних інституційних форм освітньої міграції. Транскордонна освіта визначає міграцію студентів в іншу країну для навчання у закордонному ЗВО протягом обмеженого періоду або всього терміну навчання, а також навчання студентів (опанування закордонних освітніх програм) на основі використання електронного, дистанційного навчання. Академічна мобільність передбачає участь студентів у навчальному процесі закордонного чи українського ЗВО, проходження навчальної або виробничої практики, проведення наукових досліджень з можливістю перезарахування освоєних навчальних дисциплін і практик [3, с. 256]. У наведених вище визначеннях форм освітньої міграції акцентується увага на тому, що людина-мігрант здобуває освіту, підвищує кваліфікацію, проводить спільні наукові дослідження за межами регіону чи країни свого постійного проживання. При цьому статус освітнього мігранта дозволяє зайнятися пошуком відповідної роботи та бути зайнятим принаймні ще дев'ять місяців після завершення навчання чи дослідницької діяльності за кордоном. Відтак споживачі освітніх послуг є потенційною робочою силою відповідної професії та кваліфікації приймаючої країни.

Це дає нам повне право стверджувати, що освітня міграція є складовою та індикатором міграційної активності українського населення. Напрямок її потоків, активність та інтенсивність визначає середовище України, окремих її регіонів як сув'язь багатоманітних обставин, умов, домовленостей об'єктивного й суб'єктивного характеру, які є причинами, поштовхом появи та розвитку процесів освітньої міграції. З огляду на зазначене необхідно визначити роль і значення фактора середовищного творення освітньої міграції. Оскільки середовище – це комплексне інтегральне явище, особлива просторова єдність умов

існування людини та суспільства, то, відповідно, середовище освітньої міграції населення – це сукупність політичних, інституційних, освітніх, освітньо-наукових, соціально-економічних, соціально-демографічних, інформаційних та інших умов, які існують в країні, на певній її території та які є вагомими для прийняття особою рішення щодо освітньої міграції. Наявність цих умов формує відповідний фон (поле) для активізації (пришвидження) чи, навпаки, сповільнення міграційних процесів у регіоні в той чи інший період часу, дозволяє виявити нові якісні характеристики досліджуваного процесу.

Освітня міграція, яка за своїми обсягами та інтенсивністю спричинила появу п'ятої міграційної хвилі, стосується переміщень між регіонами та за межі країни українського студентства, науковців і дослідників для реалізації індивідуальних освітніх, академічних, дослідницьких програм у зарубіжних ЗВО. Останнім часом у міграційні процеси за освітньою ознакою активно включаються випускники середніх шкіл і професійно-технічних навчальних закладів.

Гіпотеза дослідження. Динамічні зміни в суспільстві, політиці, економіці змінюють (поліпшують чи погіршують, модернізують чи деформують) середовище освітньої міграції населення регіону, додають йому специфічних рис та якостей. Якісні характеристики середовища освітньої міграції населення регіону формують, з одного боку, попит студентської молоді, науково-педагогічного персоналу, дослідників на навчання з подальшим працевлаштуванням за кордоном («виштовхування»), а з іншого – сприяють їх поверненню після закінчення навчання та дослідницької діяльності, а також збільшують контингент іноземних студентів в українських ЗВО.

Методичний підхід до оцінювання середовища освітньої міграції населення регіону включає декілька етапів: 1) визначення складових середовища у регіонах України; 2) вибір відповідних статистичних показників; 3) розрахунок окремих компонент та інтегрального показника РІФСОМ; 4) інтерпретація отриманих результатів щодо середовища освітньої міграції населення областей Карпатського регіону.

Логіка дослідження та наявність відповідного статистичного забезпечення дозволяє представити середовище освітньої міграції населення у розрізі таких узагальнених його характеристик: кількісний потенціал освітньої міграції, якість академічного середовища, мотивація освітньої міграції, можливість співпраці університетів і промисловості у дослідженнях, інституційні умови в освітній сфері. На основі аналізу української регіональної статистики для такого оцінювання було відібрано низку питомих показників (табл. 1).

Потенціал освітньої міграції. Демографічну основу середовища освітньої міграції населення головним чином формує контингент студентів ЗВО III-IV рівнів акредитації (академії, університетів, інститутів), які виграли конкурс на навчання, проведення авторських досліджень, здійснення науково-дослідної та викладацької діяльності. Нині до процесів освітньої міграції приєднуються студенти ЗВО I-II рівнів акредитації та учні старших класів шкіл, проте їхня частка є суттєво меншою. Підняття статусу ЗВО до рівня університету (так званий «академічний дрейф») актуалізує важливість для оцінювання рівень мережі ЗВО та рівень кадрового забезпечення навчального процесу в регіоні. Немаловажне значення має розвиток мережі ЗВО й забезпечення доступу всіх бажаючих до освітніх послуг відокремлених структурних підрозділів. Нинішні процеси освітньої мобільності здійснюються в середовищі інформаційно-комп'ютерних технологій і мережі Інтернет, з використанням дистанційних форм навчання. Отже, обґрунтовані для розрахунку характеристики середовища освітньої міграції населення переважно збільшують обсяги освітньої міграції в регіонах країни.

Якість академічного середовища. До процесів освітньої міграції залучається найбільш перспективна частина інтелектуального потенціалу українського

суспільства. Грантові стипендії виборюють аспіранти, докторанти, дослідники державних ЗВО, а також наукові та науково-педагогічні працівники. Тож для оцінювання якості академічного середовища необхідно брати до уваги: мережу ЗВО (частка ЗВО, які здійснюють підготовку аспірантів; частка ЗВО, які здійснюють підготовку докторантів); контингент (частка аспірантів до 35 років у загальній їх кількості, частка докторантів до 40 років у загальній їх кількості – показники, які відображають аспект залучення талановитої молоді до наукової діяльності); кількісний та якісний склад НПП (кількість НПП, які мають науковий ступінь кандидата наук і доктора наук, кількість аспірантів і докторантів на 100 осіб НПП). Унаслідок глобалізації освітнього середовища та наближення (входження) до освітнього й наукового європейського простору найінтенсивніше мігрують за кордон українські освітяни-науковці.

Мотивація освітньої міграції. У добу євроінтеграції, зростання обсягів міграційних процесів та зміни їхніх параметрів центральним аспектом, що визначає баланс між академічною мобільністю та освітньою міграцією, є визначення та врахування основних мотивів руху освітніх мігрантів усередині країни та за її межі. Ці мотиви характеризують соціально-економічні, політичні, соціально-демографічні умови освітньої міграції та є визначальними у співвідношенні процесів притягання й виштовхування освітніх мігрантів.

Тривалий час в українському суспільстві залишається гострою проблемою працевлаштування випускників ЗВО. Індикатори доступу випускників ЗВО на ринок праці як такі, що розкривають далекий від бажаного взаємозв'язок ринку освітніх послуг і ринку праці, характеризують середовище освітньої міграції з працересурсної сторони. Тому такі показники, як частка випускників ЗВО, які отримали направлення на роботу, та частка випускників, які одночасно з освітньо-кваліфікаційним рівнем отримали робітничу професію, можуть бути індикаторами активізації переміщень за освітнім фактором.

Мотиваційну роль щодо виштовхування чи втримування освітніх мігрантів відіграють економічні чинники: номінальна заробітна плата на одного штатного працівника, рівень безробіття населення, а також політичний фактор, який презентовано кількістю внутрішньо переселених осіб зі Сходу України та Криму на 10 тис. осіб населення. Відсутність можливості бути працевлаштованим, негідний рівень заробітної плати, який пропонує роботодавець випускнику, високий рівень безробіття в регіоні, складна військово-політична ситуація в країні мотивують українських студентів, викладачів і дослідників активно використовувати освітні стипендії, гранти як трамплін, щоб залишитися на Заході для працевлаштування.

Крім зазначених вище умов мотиваційного впливу, якість середовища освітньої міграції населення визначає також загальна міграційна ситуація та політика в регіонах та країні загалом (показник міграційного приросту / скорочення у межах міждержавної міграції), рівень та якість життя населення окремих регіонів (за індексом людського розвитку).

Можливість співпраці університетів і промисловості у дослідженнях. Зростання європейського вектору у намірах українців, які завершили навчання або науково-дослідну діяльність у західних ЗВО і фірмах, є загрозою не тільки величезної втрати людського капіталу, але й потребує продуманої політики (державних дій) щодо репатріації цих осіб на батьківщину, з одного боку, та формування їхнього особистого зацікавлення розвивати національну економіку, з другого боку. У цьому аспекті важко перебільшити значення механізмів стимулювання інноваційної діяльності та підвищення ефективності національної та регіональних інноваційних систем з участю вітчизняних університетів. Від того, як активізуються зазначені процеси на українських теренах, залежить розвиток підприємницьких навичок і культури інновацій у ЗВО, формування критичного мислення у молодих науковців і студентів. Тому формування в

Методичний підхід до оцінювання середовища освітньої міграції населення Карпатського регіону

Україні інноваційної моделі економіки, налагодження ефективної співпраці в підсистемі «університетська наука – виробництво» є важливим інструментом протидії освітнім міграціям населення. Для ілюстрації цих основоположних принципів українська статистика надає відповідні показники (табл. 1). На жаль, нинішні тенденції у сфері інноваційної діяльності в Україні сприяють формуванню виштовхувальних тенденцій у середовищі освітньої міграції населення.

Таблиця 1

Індикатори (показники) та умови формування середовища освітньої міграції населення

№ п / п	Показник	Характеризує	
		напрямок впливу (С, Д)	умови формування
1. Потенціал освітньої міграції			
1	Кількість студентів ЗВОІІІ-ІУ рівнів акредитації (академій, університетів, інститутів) на 10 тис. осіб населення, <i>осіб</i>	С	освітні
2	Кількість закладів вищої освіти (академій, університетів, інститутів) на 10 тис. осіб населення, <i>одиниць</i>	С	освітні
3	Частка студентів заочної форми навчання ЗВО І-ІV рівнів акредитації у загальній кількості студентів, %	С	освітні
4	Частка студентів, які навчаються у відокремлених структурних підрозділах університетів, академій, інститутів, у загальній кількості студентів, %	С	освітні
5	Кількість науково-педагогічних працівників університетів, академій, інститутів, <i>осіб</i>	С	освітні
6	Частка населення, що використовувало інтернет для навчання та освіти, серед тих, що користувалися послугами інтернету (за результатами обстеження домогосподарств), %	С	інформаційні
2. Якість академічного середовища			
7	Кількість науково-педагогічних працівників університетів, академій, інститутів з науковим ступенем кандидата наук на 100 НПП, <i>осіб</i>	С	освітньо-наукові
8	Кількість науково-педагогічних працівників університетів, академій, інститутів з науковим ступенем доктора наук, на 100 НПП, <i>осіб</i>	С	освітньо-наукові
9	Частка закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку аспірантів, у загальній кількості ЗВО, %	С	освітньо-наукові
10	Частка закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку докторантів, у загальній кількості ЗВО, %	С	освітньо-наукові
11	Частка аспірантів віком до 35 років у загальній їх кількості на 01.01.2018 р., %	С	освітньо-наукові
12	Частка докторантів віком до 40 років у загальній їх кількості на 01.01.2018 р., %	С	освітньо-наукові
13	Кількість аспірантів і докторантів на 100 осіб НПП університетів, інститутів, академій, <i>осіб</i>	С	освітньо-наукові
3. Мотивація освітньої міграції			
14	Частка випускників ЗВО, які отримали направлення на роботу, у загальній кількості випускників, %	С – Д	соціально-економічні
15	Частка випускників, які одночасно з освітньо-кваліфікаційним рівнем отримали робітничу професію, %	С – Д	соціально-економічні
16	Номинальна заробітна плата штатного працівника, <i>грн</i>	С – Д	соціально-економічні
17	Рівень безробіття економічно активного населення відповідного віку (за МОП), %	С – Д	соціально-економічні
18	Кількість внутрішньо переселених осіб зі Сходу України та Криму на 10 тис. населення, <i>осіб</i>	С – Д	політичні

Продовження табл. 1

№ п / п	Показник	Характеризує	
		напрямок впливу (С, Д)	умови формування
19	Міграційний приріст (+), скорочення (-) у межах міждержавної міграції, <i>осіб</i>	С – Д	соціально-демографічні
20	Регіональний індекс людського розвитку (за методикою розрахунку Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України 2017 р.)	С – Д	соціально-економічні
4. Можливості співпраці університетів і промисловості у дослідженнях			
21	Частка підприємств з технічними інноваціями, які здійснювали партнерство із ЗВО з інноваційної співпраці у 2014-2016 рр., у загальній кількості підприємств з технологічними інноваціями, %	С	інноваційні
22	Обсяг фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень коштом організацій сектору вищої освіти на 1 тис. грн загального обсягу фінансування, <i>тис. грн</i>	С	інноваційні
23	Частка ЗВО, які надали інформацію для інноваційної діяльності, у загальній кількості підприємств з технологічними інноваціями у 2014-2016 рр., %	С	інноваційні
24	Сумарний індекс інновацій 2016 р.	С	інноваційні
5. Інституційні умови в освітній сфері			
25	Частка університетів, академій, інститутів з приватною формою власності у їх загальній кількості, %	Д	інституційні
26	Кількість студентів університетів, академій, інститутів на початок 2017/2018 рр., які навчаються за кошт держбюджету, <i>осіб</i>	С	інституційні
27	Кількість громадян інших держав, які навчаються у ЗВО III-IV рівнів акредитації, на 1000 студентів, <i>осіб</i>	С	інституційні (експорт освітніх послуг)
28	Кількість аспірантів-іноземців на 100 аспірантів, <i>осіб</i>	С	інституційні (експорт освітніх послуг)

Примітка. С – стимулятор; Д – дестимулятор.

Джерело: складено автором.

Інституційні умови в освітній сфері. У контексті реформування та модернізації вищої освіти важлива роль відведена удосконаленню інституційного середовища. Державна освітня та міграційна політика, законодавча база, цінності, норми та пріоритети, а також організації та інститути, що їх регламентують, мають сприяти ефективному управлінню та розвитку процесів освітньої міграції. Серед них вагоме місце належить інституту власності. Зростання частки державного фінансування вищої освіти, зростання ролі університету як суспільного інституту з новітніми якостями ділової установи – корпоративної, підприємницької, управлінської тощо, а також неухильне скорочення упродовж останніх десяти років приватних ЗВО є тими процесами, які слід урахувати, досліджуючи середовищні умови освітньої міграції. З'ясування його особливостей у цій частині можливе через показники частки університетів, академій, інститутів з приватною формою власності в загальній кількості та частки студентів університетів, академій, інститутів, які навчаються за кошт держбюджету.

За останні десять років інтенсифікувалися процеси академічної мобільності іноземців до України. Позитивна динаміка надання освітніх послуг іноземним

студентам, яка має своїм наслідком збільшення доходів українських ЗВО, засвідчує розширення можливостей доступу до отримання знань громадянами інших держав і є важливою характеристикою середовища освітньої міграції населення. Хоча освітні міграції є менш масштабними порівняно з іншими міграційними потоками, проте вони відіграють важливу роль у соціально-економічному розвитку і тих країн, які приймають на навчання іноземних громадян, і тих, які їх відправляють, незалежно від терміну перебування за межами країни походження. Відібрані для оцінювання показники відображають інституційні умови формування середовища освітніх міграцій.

Для розрахунку узагальнюючого показника РІФСОМ використано метод багатовимірного (кластерного) аналізу [4]. Використання цього методу дає можливість перейти від оцінки середовища освітньої міграції за 28 показниками до побудови на основі приведення багатовимірних елементів до одномірного вигляду одного синтетичного показника. Розрахунки окремих компонент, їхньої ваги та інтегрального показника здійснені в пакеті прикладних програм середовища Windows (Excel-97).

Так, індикатори першої компоненти (рис. 1) показують, що існує суттєвий розрив між місцями областей Карпатського регіону в розрахованому рейтингу. Це є відображенням їхніх нерівних можливостей у формуванні середовища, що породжує різну активність освітніх мігрантів. Серед областей Карпатського регіону домінує Львівська обл. – 3-є місце в Україні, далі Івано-Франківська обл. – 10-е місце, Чернівецька обл. – 15-е місце, Закарпатська обл. – 20-е місце.

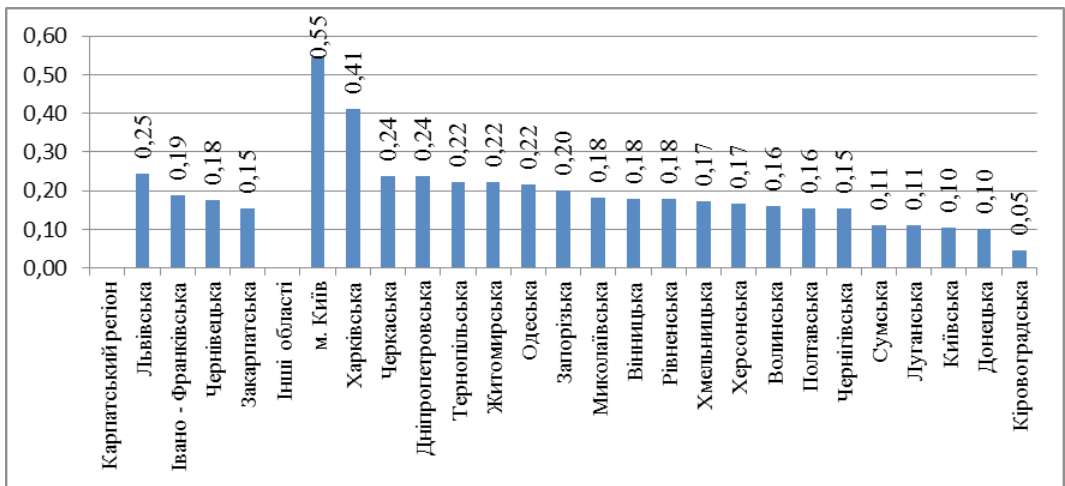


Рис. 1. Місце областей Карпатського регіону в рейтингу областей України за значенням індексу укрупненої групи «потенціал освітньої міграції»

Джерело: побудовано автором.

Розрахунок II компоненти (рис. 2) показав очевидні переваги Івано-Франківської обл. (6-е місце в Україні), якісні характеристики формування середовища якої є відносно кращими порівняно з іншими областями. З невеликим відривом позиціонуються Львівська обл. (10-е місце) та Чернівецька обл. (12-е місце), в аутсайдерах опинилася Закарпатська обл. (24-е місце). Вищий рейтинг Івано-Франківської обл. серед областей Карпатського регіону забезпечили відносно вищі значення таких показників, як кількість закладів вищої освіти, які здійснювали підготовку аспірантів і докторантів.

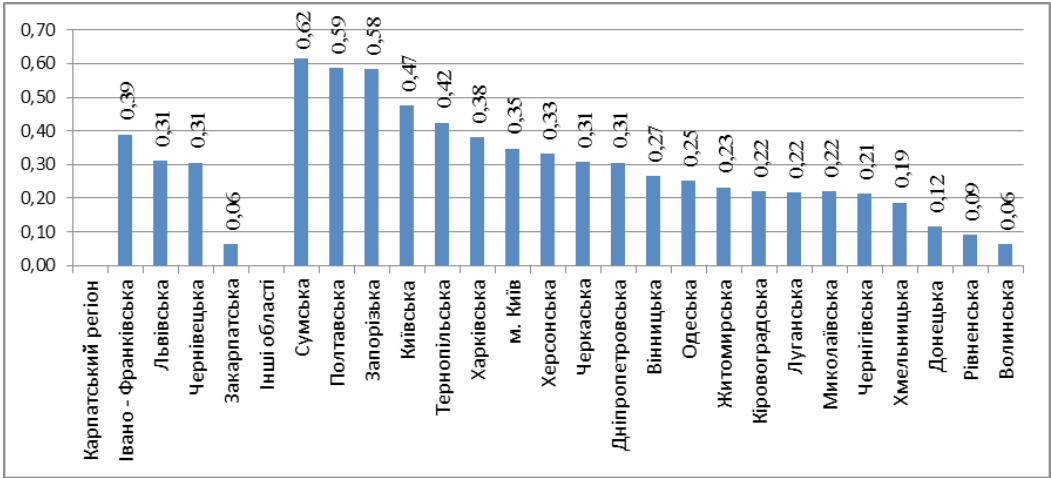


Рис. 2. Місце областей Карпатського регіону в рейтингу областей України за значенням індексу укрупненої групи «якість академічного середовища»

Джерело: побудовано автором.

Гіпотеза нашого дослідження передбачає розгляд мотиваційної складової формування середовища освітніх міграцій з позицій сценарію «виштовхування» та «втримання». Наприклад, за сценарієм «виштовхування» серед областей Карпатського регіону найбільш сприятливе середовище в Івано-Франківській області – 4-е місце в Україні, далі у Львівській обл. – 6-е місце, в Закарпатській – 9-е місце, на 19-му місці – Чернівецька обл. (рис. 3). Порівняння двох сценаріїв показує: «виштовхуючі» області Карпатського регіону розміщуються на відносно вищих позиціях всеукраїнського рейтингу, тоді як «втримуючі» області посідають суттєво нижчі щаблі серед інших регіонів України.

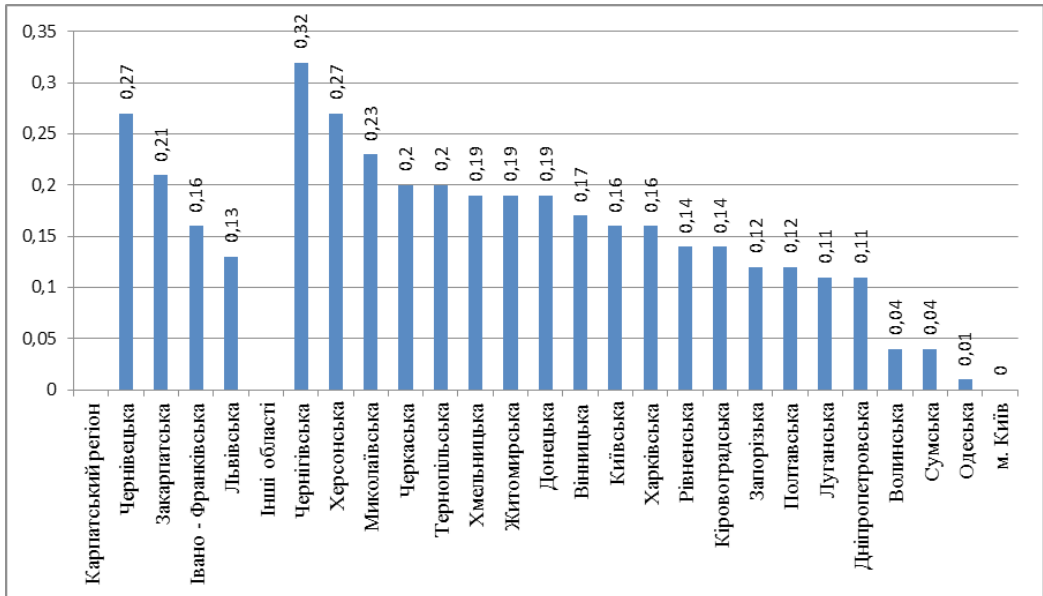


Рис. 3. Місце областей Карпатського регіону в рейтингу областей України за значенням індексу укрупненої групи «мотивація освітньої діяльності» за сценарієм «виштовхування»

Джерело: побудовано автором.

Аналіз середовища у компоненті «співпраця університетів і промисловості» (рис. 4) показав: у всеукраїнському рейтингу Львівська обл. посідає перше

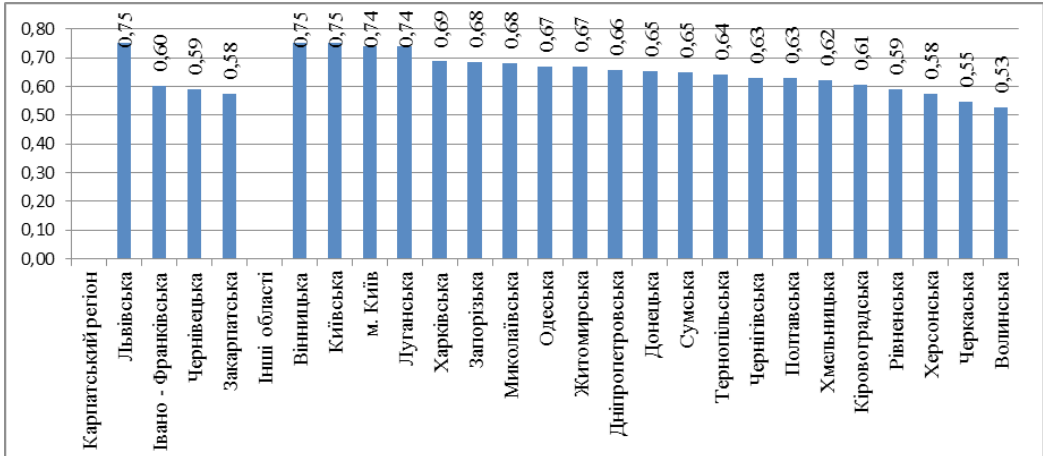


Рис. 4. Місце областей Карпатського регіону в рейтингу областей України за значенням індексу укрупненої групи «можливості співпраці університетів і промисловості у дослідженнях»
Джерело: побудовано автором.

місце, інші області Карпатського регіону сформували групу аутсайдерів (Івано-Франківська обл. – 19-е місце, Чернівецька обл. – 21-е місце, Закарпатська обл. – 23-є місце), тобто мають найменші шанси протидіяти переміщенням за освітнім фактором. Натомість університетська система науки й виробництва Львівщини більшою мірою сприяє сповільненню освітніх міграцій.

За компонентом «інституційне середовище» Львівська обл. (3-є місце в Україні) домінує серед областей Карпатського регіону. Інші області цього регіону розмістилися на нижніх щаблях всеукраїнського рейтингу: Івано-Франківська обл. – 18-е місце, Закарпатська обл. – 22-е місце, Чернівецька – 25-е місце (рис. 5). Це вказує на потребу зміни інституційного середовища в останніх трьох областях і стосується вдосконалення політики експорту освітніх послуг у частині

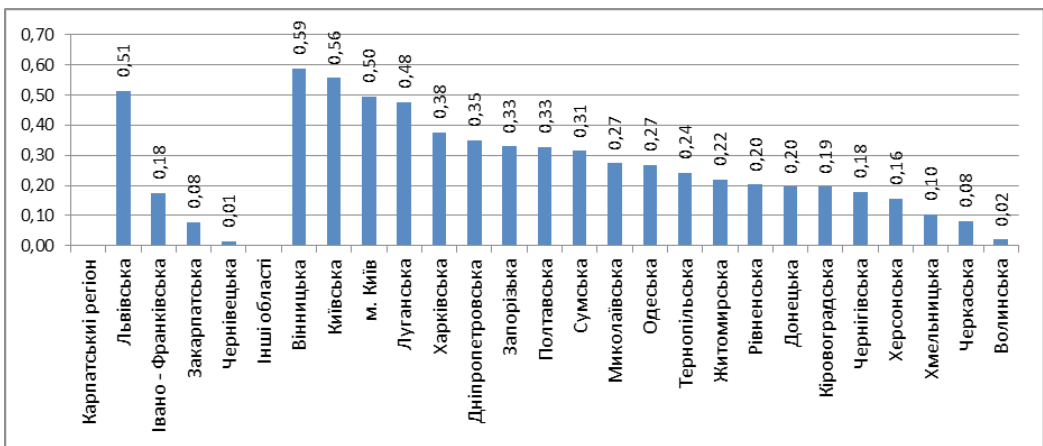


Рис. 5. Місце областей Карпатського регіону в рейтингу областей України за значенням індексу укрупненої групи «інституційне середовище»

Джерело: побудовано автором.

залучення на навчання іноземних студентів, власне, такої політики, яка суттєво модифікує середовище освітньої міграції.

Розрахунок РІФСOM (рис. 6) показав, що «найсприятливішим» умовами (у плані «виштовхування») у Карпатському регіоні володіє Львівська обл. (4-е

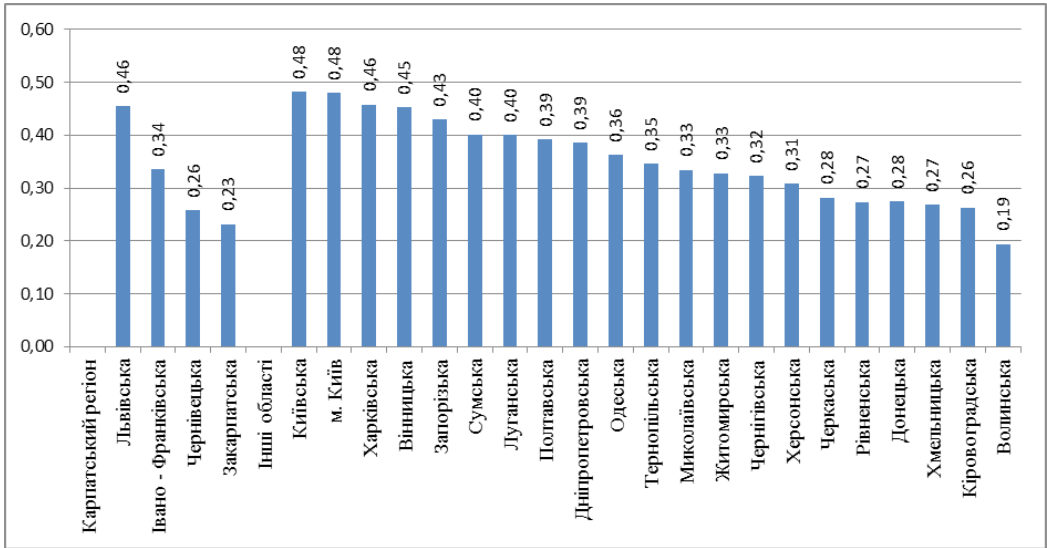


Рис. 6. Місце областей Карпатського регіону в рейтингу областей України за розрахунком інтегрального показника РІФСOM (сценарій «виштовхування»)

Джерело: побудовано автором.

місце в Україні), яка має на порядок вищі порівняно з іншими областями регіону потенціали освітньої та наукової мобільності, більш «підходящі» умови працересурсної, соціально-економічної, соціально-демографічної ситуації та інституційного середовища, ЗВО здійснюють більш ефективну співпрацю з виробництвом. Натомість інші області в рейтингу формування цього середовища слідує з великим відривом і посідають найнижчі щаблі: Івано-Франківська обл. – 15-е місце, Чернівецька обл. – 21-е місце, Закарпатська обл. – 24-е місце (табл. 2).

Таблиця 2

Місце областей Карпатського регіону у всеукраїнському рейтингу формування середовища освітньої міграції населення (сценарій «виштовхування») за даними 2017 р.

Область	Місце					РІФСOM
	I компо- нента	II компо- нента	III компо- нента	IV компо- нента	V компо- нента	
Львівська	3	10	6	1	3	4
Івано-Франківська	10	6	4	19	18	15
Чернівецька	15	12	19	21	25	21
Закарпатська	20	24	9	23	22	24

Джерело: складено автором.

Висновки. Таким чином, визначені індекси укрупнених груп показників та інтегральний індекс РІФСOM створюють цілісну багатоаспектну картину середовища освітньої міграції населення у розрізі окремих областей Карпатського регіону; дають можливість урахувати в інтегрованому показнику вплив на це середовище освітніх, академічних, працересурсних, мотиваційних, інноваційних, інституційних умов у кожній області Карпатського регіону; здійснити класифікацію регіонів за рівнем інтегрального показника, а також укрупнених груп індикаторів, що його визначають; сформулювати пропозиції для моніторингу стану міграційної активності населення, вимірювання її тенденцій та чинників, обґрунтування важливих аспектів міграційної політики в системі соціально-економічного розвитку регіонів України.

Інтегральний індекс РІФСOM дозволяє досліднику бачити місце регіону за важливими параметрами розвитку середовища освітньої міграції населення, оцінити привабливість, можливості та загрози формування цього середовища в регіональному вимірі. Досліджуваному середовищу областей Карпатського регіону майже однаково властиві процеси як «утримання», так і «виштовхування» освітніх мігрантів. «Виштовхувальні» тенденції переважають, про що засвідчує відносно вища позиція областей Карпатського регіону у загальноукраїнському рейтингу. При цьому як у першому, так і в другому випадку середовищні умови освітньої міграції є найбільш сприятливими для областей Карпатського регіону в такому порядку: Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська області.

Для розвитку середовища освітньої міграції за сценарієм «втримання» необхідно: здійснити модернізацію економіки України на основі стратегічного бачення та послідовної політики щодо переведення України на інноваційний шлях розвитку, сформулювати чітку стратегію використання та розвитку науково-технічного потенціалу країни, яка мала би відповідати європейським принципам. Вимагають скоординованих, соціально відповідальних дій державних органів влади та місцевого самоврядування процеси формування інноваційної інфраструктури, реалізації державної політики у сфері інновацій та технологій тощо. Державницького підходу потребує вирішення таких вузлових проблем, як узгодження наукових досліджень з потребами практичної діяльності господарюючих суб'єктів різних форм власності, постійне координування якісної підготовки фахівців у ВНЗ із запитами українських роботодавців тощо. Великі можливості для стримування освітніх потоків має розвиток цифрової зайнятості, процеси формування та постійного збільшення цифрового сегменту ринку праці. Розвиток різних моделей дуальної форми здобуття вищої освіти, а також вторинної зайнятості студентів на ринку праці сприятиме збалансуванню інтересів усіх зацікавлених сторін в успішній соціальній та професійній адаптації молоді на ринку праці, а отже, спрацюватиме як можлива протидія неконтрольованому витоку молоді за кордон по каналу освітньої міграції. Безумовно, величезне значення у скороченні виштовхувальних тенденцій середовища освітніх міграцій у Карпатському регіоні має стабілізація політико-економічної ситуації в країні, зокрема завершення військового конфлікту на Сході України.

Список використаних джерел

1. Гнатюк Т. О. Освітня міграція з України: сучасні тенденції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*: зб. наук. пр. 2018. Вип. 33. С. 85-89. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2018/33-2018/13.pdf>
2. New rules to attraction EU students, researchers and interns to the EU. *European Parliament*: Website. 2016. URL: <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news#room/20160504IPR25749/new#rules#to#attract#non#eu#students#researchers#and#interns#to#the#eu>

3. Гринькевич О. С. Освітня міграція в Україні та світі: інституційне середовище та напрями державного регулювання. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: зб. наук. пр. 2013. Вип. 3(101). С. 254-264.
4. Плюта В. *Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: методы таксономии и факторного анализа* / пер. с польск. М.: Статистика, 1980. 151 с.

References

1. Hnatyuk, T. O. (2018). Osvitnya mihratsiya z Ukrainy: suchasni tendentsiyi. [Educational migration from Ukraine: current trends]. In *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Ekonomika i menedzhment* [Scientific Bulletin of International Humanitarian University. Series: Economics and Management]: Vol. 33 (pp. 85-89). Retrieved from <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2018/33-2018/13.pdf> [in Ukrainian].
2. New rules to attract non EU students, researchers and interns to the EU. *European Parliament*: Website. 2016. URL: <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news#room/20160504IPR25749/new#rules#to#attract#non#eu#students#researchers#and#interns#to#the#eu>
3. Hrynkevych, O. S. (2013). Osvitnya mihratsiya v Ukraini ta sviti: instyutsiynе seredovyshe ta napryamy derzhavnoho rehulyuvannya [Educational migration in Ukraine and the world: institutional environment and directions of state regulation]. In *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy* [Socio-economic problems of the modern period of Ukraine]: Vol. 3(101) (pp. 254-264). [in Ukrainian].
4. Pluta, V. (1980). Sravnitel'nyy mnogomernyy analiz v ekonomicheskikh issledovaniyakh: metody taksonomii i faktornogo analiza [Comparative multivariate analysis in economic research: taxonomy and factor analysis methods]. Moscow: Statistics. [in Russian].

Semiv L. K. The methodical approach to the evaluation of the educational migration of the population in the Carpathian region.

The role and importance of the educational migration environment in activating migration movements of the population is described. The main components of the educational migration environment of the population are identified, and their features are outlined. Indicators have been proposed and the conditions for the formation of the educational migration environment of the population have been determined. It is proved that «freedom of knowledge movement» motivates students, teachers and researchers to combine educational and research activities with future employment abroad. The processes of educational migration in the form of cross-border education and academic mobility are presented. The concept of educational migration environment is defined and five main components of its formation are described: quantitative measurement of educational migration potential; quality of the academic environment; motivational conditions; opportunities for universities and industry collaboration in research; institutional conditions in the educational sphere. The list of indicators offered by the Ukrainian statistics is provided for quantitative representation of each component of the educational migration. Based on the method of multidimensional (cluster) analysis, the regional index of formation of educational migration environment is calculated. Using this method allows to move from the assessment of educational migration environment on 28 indicators to the construction of one synthetic indicator. Application of methodical approach allows to see the place of the region by the important parameters of development of the environment of educational migration of the population, to evaluate the attractiveness, opportunities and threats of formation of this environment in the regional dimension. It is proved that the «most favorable» environment in the Carpathian region has the Lviv region (4th place in Ukraine). Other regions of the Ukrainian Carpathians occupy in the ranking the lower places: respectively Ivano-Frankivsk (15th place), Chernivtsi (21st place), Transcarpathian region (24th place).

Keywords: migration, educational migration, environment, indicators, integral index, region, Carpathian region.

Семів Любов Казимирівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та соціально-гуманітарних дисциплін Львівського інституту ДВНЗ «Університет банківської справи» (e-mail: semivlubov@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1219-1970>).

Semiv Lyubov Kazymyryvna – doctor of economics, professor, Professor of the Department of Management and Social and Humanitarian Sciences of Lviv Institute of the Banking University.

Надійшло 15.09.2019 р.